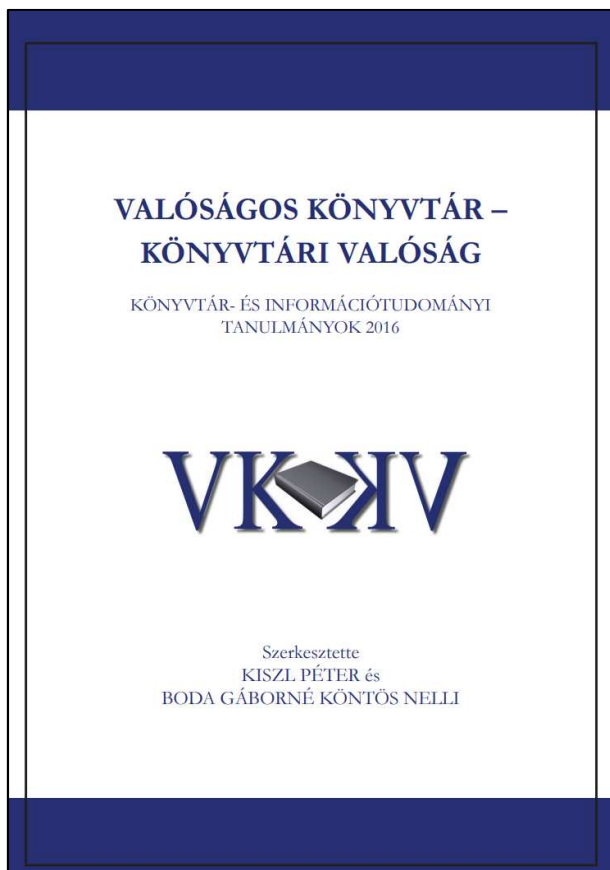

Könyvtár-galaxis útikalauz (nem csak könyvtáros) stopposoknak: a Valóságos könyvtár – könyvtári valóság

Valóságos könyvtár – könyvtári valóság: Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2016. szerk. Kiszl Péter és Boda Gáborné Köntös Nelli Budapest, ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet, 2017. 311 p. ISBN 978-963-284-842-6

A *Valóságos könyvtár – könyvtári valóság: Könyvtár- és információtudományi tanulmányok 2016* című tanulmánykötet az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézet kiadásában jelent meg 2017-ben Kiszl Péter és Boda Gáborné Köntös Nelli szerkesztésében. A kötetben olvasható tanulmányok az ELTE Bölcsészettudományi Karán

2015. november 23-24-én rendezett Valóságos könyvtár – könyvtári valóság II. konferenciáján elhangzott előadások alapján készültek. A könyv négy nagy fejezetben (Tudósok a valós és virtuális könyvtárakról; Hazai és határon túli könyvtári alternatívák; Oktatóink kutatásaiból; Doktoranduszaink kutatásaiból) tárgyalja és mutatja be a könyvtári szakmát foglalkoztató alapvető kérdéseket, folyamatban lévő munkálatokat, oktatói és hallgatói kutatásokat.

A munkák igen széles spektrumban tárgyalják a szakmát érintő problémákat, lehetőségeket – informatív, olykor irodalmi szépségű írásokon (viszsaemlékezéseken), kutatási anyagokon át hívja utazásra a könyvtárak és könyvtároosság ismert, vagy talán kevésbé ismert galaxisába a közvetlen szakma, a kapcsolódó szakmák és az érdeklődő olvasók képviselőit.

Visszaemlékezés, könyvtárosképzés, életpályamodell, irodalomtudomány, könyv- és könyvtártörténet, tartalmi és formai feltárás, digitalizálás, IT, szemantikus web, ontológia, felhő, közösségi média – csupán néhány kiemelt „tárgyszó”, „hívószó” a tanulmányokból, cikkekből a teljesség igénye nélkül.

Kiszl Péter, a kötet egyik szerkesztője az *előszó*-ban kiemeli, hogy a könyvtár dinamikus intézmény, ún. harmadik hely a „családi fészkek és a munkahely után”. A könyvtár szociális szerepe, közösségi térként való működése mellett középpontban áll természetesen a dokumentum, de elsősorban a tartalom az, ami számít. A könyvtárakkal kapcsolatban megkerülhetetlen a források megteremtésére, a könyvtárban dolgozók képzésére, és a könyvtáros hivatásra vonatkozó kérdések tárgyalása is. Az információs társadalom igényei átalakítják a könyvtárat és a könyvtártudományt, írja Szalay Péter *bevezetőjében*, aki szintén a könyvtár funkciói között említi a közösségi teret, illetve kiemeli

az információhoz való hozzáférés lehetőségeit akár otthonról, saját számítógépen is.

A *Tudósok a valós és virtuális könyvtárakról* részben Frank Tibor és Déri Balázs tanulmányait olvashatjuk. Frank Tibor: *A könyvtáraktól az Internetig?* c. írásának absztraktjában felteszi a kérdést, hogy a mai diákok miért nem használják a könyvtárakat? Kényelemszeretet miatt? Ismerethiány miatt? Rossz a könyvtári propaganda? A „nagy titok” az acces of information lehet, mivel az információhoz való hozzájutás gyorsasága, kényelme, megbízhatósága, az adatbázisok létrehozásának és gazdagításának robbanásszerű menete a nagy amerikai egyetemek könyvtárhasználatára is hatással voltak, vannak. A magyarországi könyvtárügy előtt álló feladatok hívószavai a szerző szerint a digitalizálás, a szabadpolcos rendszerek kiépítése, és a könyvtárak között összehangolt adatbázisok előfizetése. Déri Balázs: *Mentem-é a könyvtárak által elébb?* c. írásában olyan „álomra” mutat rá, amely sok szakember gondolatában jelen van: a világ összes könyvtárának minden kéziratának és minden könyvének digitális hozzáférhetőségére. Magyarországon tisztában vagyunk a digitalizálás kérdésének fontosságával, csak a munka végzésénél vannak olyan akadályok, mint a „tárhelykunyeralás” vagy a „beruházási tilalom”. „... nem a könyvön és a könyvtáron múltott, hogy nem ment sokkal elébb...”, írja a szerző.

A *Hazai és határon túli könyvtári alternatívák* részben hét tanulmány foglalja össze vagy éppen mutatja be a könyvtártípusokkal, egy tudástárral, az oktatással és könyvtárospályával kapcsolatos kérdéseket. Fodor Péter a *Változó könyvtár. Probléma – elemzés – mérlegelés – cselekvés* című tanulmányában bemutatja a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár* (FSZEK) fejlesztési fordulópontjait, foglalkozik azzal, hogy a könyvtárosok, a könyvtárak hogyan igyekeznek megfelelni a használói elvárásoknak, és hogy a paradigmaváltások új vezetési technikákat is igényelnek. Székelyné Török Tünde, mint fontos mutatót, a felsőoktatási könyvtárak szerepét elemzi személyes, illetve a távhasználati adatok alapján a *Változások, irányok a magyarországi felsőoktatási könyvtárakban* című tanulmányban. Silvia Stessalová: *The Modern Architecture of University Library Buildings – An Effective Marketing Tool* a kötet egyetlen idegen, angol nyelvű tanulmányában a Szlovák Köztársaságban lévő intézményeket, gyűjteményeket mutatja be, mint például a modern egyetemi könyvtár szimbólumának számító *Technical University Library in Delft*-et, vagy a 2009 szeptemberében megnyílt

National Library of Technology in Prague-t fotókkal illusztrálva. A magyar érdekltségű közkönyvtárak megkerülhetetlen intézményeinek, a délvidéki/vajdasági magyarság szellemi örökségének digitalizálásával foglalkozik Hajnal Jenő: *A délvidéki magyar tudástár létrehozása* című írásában. A *Kapocs Könyvtári Csoport* munkája mellett kitér a *Vajdasági Művelődési Intézet* munkájára is, és ismerteti a 2011 novemberében elkészült vajdasági magyarság 2012–2018 közötti kulturális stratégiáját, valamint a tudástárba kerülő digitalizálásra váró vagy már digitalizált dokumentumok adatait is.

2015. február 25-én a *Bölcsészettudományi és Társadalomtudományi Bizottság* üléséről kiszivárgott sajtóhírekből lehetett értesülni arról, hogy az informatikus könyvtáros mesterképzés (MA) is szerepelt a megszüntetendő szakok között. Kiszl Péter: *Könyvtár és információtudomány az új felsőoktatási struktúrában* című tanulmányában bemutatja azt a munkát, amelynek eredményeképpen továbbra is informatikus könyvtáros BA és MA végzettséget lehet szerezni a társadalomtudomány (Social Science) területén. Áttekintést ad a könyvtárosképzés alap- és mesterszintjének fontosabb jellemzőiről, közös célként nevezve meg az együttműködést, a megújulást, a követelmények hasznosulását a képzésben és a majdani munkában. Az *erdélyi magyar nyelvű könyvtárosképzés története* címmel a *Babes-Bolyai Tudományegyetem* (BBTE) Könyvtár-és információtudomány szakának történetével, a jelenlegi képzés bemutatásával, a szakmai hírforrásaik rövid ismertetésével foglalkozik Gurka-Balla Ilona. Barátné Hajdú Ágnes: *A könyvtáros életpálya, tudatos karrierépítés* című tanulmányában a könyvtáros életpályamodell kialakításának bemutatásával foglalkozik, olyan lényegi kérdésekre irányítva a figyelmet, mint az életpálya alappillérei (képzés, előmenetel, illetményrendszer), a tudatos karrierépítés kezdete, és az életpályamodell célja.

Az *Oktatóink kutatásaiból* című fejezet első tanulmánya Szerb Antal Száz vers c. antológiájának kiadási történetével foglalkozik Bíbor Máté János: *Kettő az egyben : a Száz vers első kiadásai* című tanulmányában. Naplóbejegyzések, levelek, cikkek, kritikák, kiadványok olvasása, összehasonlítása és elemzése alapján járja körbe a kiadvány első kiadásának történetét, ami eddigi ismeretinkkel ellentétben nem 1944-ben, hanem 1943-ban jelent meg. Bella Katalin „Kérem, ne legyen túl érzékeny.” : *Irodalompolitika és könyvkiadás Révai József minisztersége idején* című tanulmányában Révai József három hatalomgyakorlásának egyi-

kével, a „kézi vezérléssel”, és az irodalomkritika és könyvkiadás összefonódó kapcsolatrendszerének vizsgálatával foglalkozik. Teszi ezt a szerző olyan szerzők anyagainak áttekintésével, vizsgálatával, mint *Déry Tibor, Gergely Sándor, Németh László, Illyés Gyula, Sarkadi Kálmán*, és „hajdani írók esetében” az *Ady* hagyaték kezelésének történetével. *Németh Katalin: A tárgyszavak fogalmi és megjelenítési problémái az egyházi gyűjtemények katalógusaiban: esettanulmány a domonkos könyvtár állományának tartalmi feltárása kapcsán* című írásában a Vasváron található Domonkos Rendtörténeti Gyűjtemény könyvtári anyagának formai és tartalmi feltárásával foglalkozik. A szerző a sajátos fogalmi, nyelvhasználati és keresési szokások segítését és támogatását összefogással, kialakított tárgyszórendszerrel látja lehetségesnek megoldani, akár tagek (felhasználói tárgyszavazás) alkalmazásával is élve.

A hazai könyvtárak feltárási gyakorlatának eredményei magas színvonalúak, de ingadozó minőség és egyenletlenség több vonatkozásban is tapasztalható. A folyamatok szabályozásával, a folyamatrendszerek alkalmazásával a formai feltárás folyamatainak fejlesztési kérdéseivel foglalkozik *Boda Gáborné Köntös Nelli: Könyvtári minőségirányítás – a minőségszemlélet alkalmazása dokumentumleírásban* címet viselő tanulmányában. Ahogy *Németh Katalin* is az együttműködést emeli ki a tárgyszavazással kapcsolatban, úgy a cikk írója is szorgalmazza az együttműködést: a feltárás folyamatának írásbeli szabályozását, az egyéni létjogosultságok felülvizsgálatát, az országos szabályozás aktualizálását, a külső, nemzetközi szabályozókkal történő harmonizációt. *Fodor János: Virtualizálódó örökségünk valóságos igények tükrében* címmel a digitalizált értékek szolgáltatásáról ír, többek között arról, hogy az információ elérésének és hozzáféréseinek alapját a jól szervezett, korszerű rendszerek, adatbázisok kell, hogy adják, amelyek hozzáértő szakemberek felügyelete alatt épülnek, működnek. *A felhőtechnológia: szolgáltatási szintek, adatvédelem, szerzői jogi kérdések* című tanulmányban *Tószegi Zsuzsanna* a „big date” fogalmának és kezelésének kérdéskörét körbejárva mutatja be a felhőszolgáltatás jellemzőit, a szabad felhasználás jogi környezetét, a könyvtárak lehetőségeit a szolgáltatás igénybe vételének esetén.

Kerekes Pál: Könyvtári e-book című cikkében az e-könyvészet tárgykörébe tartozó dokumentumok bemutatásával, a könyvtári e-könyvszolgáltatás problematikájával foglalkozva mutat rá az e-könyvek

szolgáltatásánál hiányzó üzleti modell hiányára: a magyar olvasók használják az e-booktárakat, de az e-bookkölcsonzési rendszer kidolgozásához pilot-projektek és kiértékelések szükségesek.

A könyvtáros hallgatók vélekedésének feltárása választott pályájukról az alapja *Senkei-Kis Zoltán: A hallgatók percepciója a könyvtáros hivatásról* című tanulmányának. A könyvtáros pályáról kialakult kép, a könyvtáros hivatáshoz való viszony, a szakmai szocializáció, a könyvtáros pálya megítélése és a szakma helye a 21. században kérdések mind felmerült a vizsgálatban. Az ELTE BTK Könyvtár- és Információtudományi Intézetében folyó kutatások bemutatásával foglalkozik *Sebestyén György: Új eredmények a 2010-es évek könyvtár- és információtudományában* című írása. Olyan új kutatási irányzatokról szerezhetünk tudomást a cikk által, mint az e-könyvészet (*Kerekes Pál* e-könyvkutatási műhelye), a Web 2.0 – Library 2.0, a Tartalomszolgáltatás és hálózati tájékoztatás (*Fodor János* kutatási műhelyei), a kulturális örökség és az IT technikák fejlődése, a digitális tartalomfejlesztés fokozódó szerepe, a közösségi média szerepe, hatása a könyvtárakra, a könyvtárak szerepvállalása a közösségi médiában.

A Valóságos könyvtár – Könyvtári valóság II. konferencia digitalizálási szekciójának előadásait foglalja össze *Fodor János: A tudományos digitalizálás példatára az egyetemi könyvtártudományi képzés tükrében* című írásában. Az informatikus és könyvtáros kompetenciák változása, alakulása mellett felmérések, elemzések, előadások összefoglalásával, bemutatásával foglalkozik, hangsúlyozva, hogy a szekció a gyakorló szakemberek és hallgatók konzultációjának szükségét és igényét biztosította az elmélet, a gyakorlás és a megvalósult gyakorlat összefonódása mentén.

Az ELTE Egyetemi Könyvtár Kézirat-és Ritkaságtárának egyik legértékesebb része a Hevenesi-, Kaprinai-, Pray-kéziratgyűjtemény, amely teljes egészében rendelkezésre áll digitalizált formában a kutatók, érdeklődők számára. A gyűjtemény rövid történetét ismerteti, majd a gyűjtemény digitalizálásának, feldolgozásának folyamatát mutatja be *Mátyás Melinda* cikke, a *Jezsuita tudósok digitalizált kéziratgyűjteményei az ELTE Egyetemi Könyvtárban és lehetséges kutatási témák* címmel.

A *Doktoranduszok kutatásaiból* című fejezet tanulmányai az elmélet és gyakorlat egységének, összhangjának megteremtésére, kifejezésére törekednek.

A tudományos folyóiratok történetével, a jelenlegi helyzet ismertetésével foglalkozik *Bilicsi Erika: A tudományos kommunikáció története a Journal des savans-tól az open access-ig* című tanulmánya. Az átfogó képet adó cikk a történeti felvezetés után foglalkozik az open access (azon belül a green illetve a gold open access publikálási modellek) kérdésével – ami bár „fiatal” mozgalom, és bizonyos szakterületeken még nem terjedt el, de a könyvtári terület már felfigyelt a változásra: a nyílt hozzáférésű közlés fontos, a róla való megfelelő tájékozódás és tudás elengedhetetlen az egyetemisták, a kutatásban és oktatásban résztvevők számára egyaránt. Két, európai uniós támogatásból megvalósult portál – a The European Library (TEL) és az Europeana – bemutatásáról, fejlődéstörténetéről, fejlesztéseiről és szolgáltatásáról szól *Kovácsné Koreny Ágnes: Hozzáférés és újrahasznosítás: a TEL és a Europeana a tudományos kutatás szolgálatában* című írása. A virtuális térben történő másképpen olvasás megjelenése és az igény az információhoz való gyors, hatékony hozzáféréshez együttesen hívták életre azokat a tudásszervezési rendszereket (így a bemutatott két rendszert is), amelyek a felhasználók számára az információkeresést és a tudáshoz való hozzáférést közvetlenül portálokon keresztül vagy közvetlenül adatbázisokon keresztül biztosítják.

A 2006/115/EK, az 1999.évi LXXVI. törvény, az Európai Bizottság által 2014-ben indított konzultáció fejleménye alapján járja körül *Amberg Eszter: Kölcsönzés-e az e-kölcsönzés?* című tanulmányában a nyilvános szolgáltatásokat nyújtó könyvtárak és az e-könyvek kölcsönzésének kérdését, jogi környezetét. A cikk aktualitása tagadhatatlan, hiszen az e-könyvek szolgáltatásának problémája, a felhasználói igény növekedése egyaránt indokolja a témával való foglalkozást.

Takács Dániel: Felhasználóazonosítás a könyvtári digitális szolgáltatásokhoz című tanulmányában a digitális környezetben történő felhasználóazonosítás, az autentikációs rendszer kialakításának jogszabályi környezetével, annak kérdéseivel foglalkozik. A különböző lehetőségek, rendszerek megfelelő jogi és technológiai környezetet igényelnek, ahol alapvető kérdés az adatvédelem. A tanulmány írója a legolcsóbb és leghatékonyabb megoldásnak a kormányzati adatbázison alapuló ügyfélkapu azonosítást emeli ki, amely egységesítés során a könyvtárak is összeköthetővé válnának: az egyponthus beiratkozás, megbízható jogi szabályozás esetén, bármely intézményben átvit-

hető adatokkal segítené az intézmények, így a könyvtárak munkáját is.

Ahhoz, hogy a könyvtár dinamikus szervezet legyen, és tevékeny alakítója legyen a változásoknak, ne elszenvedője, esélyt ad a stratégiai tervezés. A stratégia fogalmával, a stratégia megjelenésével a közigazgatásban, a stratégiai térrel, a stratégiák jellemzőivel, hierarchiájával foglalkozik, és bemutatja a magyar könyvtári stratégia tervdokumentációinak (szófelhő-illusztrációkkal) elhelyezkedését a közigazgatási stratégiák keretében *Sörény Edina: A könyvtári stratégiai pontok osztályozási lehetőségei* című írásában.

Magyarországi párhuzamokkal, Kelet- és Észak-Európa sajátos régiójának könyvtári vonatkozású bemutatásával foglalkozik *Nemes László: Egyetemek, magánszektor és könyvtárak* című tanulmánya. Az oktatás – egyetem – szolgáltatás hármásának körében olvashatunk a magánszektor/magántőke, a versenyképesség és innováció összekapcsolódásáról, szerepéről, lehetőségeiről és követelményéről: magántőke csak akkor vonható be intézményekhez, ha az, aki azt biztosítja, hozzájut valamihez – képzett munkaerőhöz és tudáshoz, amelyet saját innovációs folyamataiban fel tud használni.

Juhász Éva: Könyvtáros coach szerepben – coaching a könyvtárban című írásában a 7C coaching keretrendszer (ügyfél – cilént, tisztázás – clarify, létrehozás – create, változás – change, megerősítés – confirm, folytatás – continue, lezárás – close), és a különböző típusú könyvtárakban nyújtott referenz szolgáltatások közötti analógiával foglalkozik. Rámutat arra, hogy a könyvtáros munka már nem (csak) a klasszikus feladatokat foglalja magába, és a könyvtárosokról alkotott kép pozitív változásáért új, rugalmas stratégia kialakítására van szükség.

A Resource Description and Access (RDA) új könyvtári katalogizálási szabványát 2010 júniusában tette közzé a nemzetközi fejlesztő bizottság. A szemantikus web technológiának, illetve a formai szabványainak könyvtári alkalmazásaival alapjaiban változhatnak meg a hagyományos könyvtári feldolgozó tevékenységek, a közgyűjteményekben őrzött tudásvagyon felhasználásának lehetőségei is, figyelembe véve a már rögzített és tárolt könyvtári adattállományok utógondozásáról (pl.: MARC21). *Vass Johanna: Resource Description and Access (RDA): Eszköz a könyvtárak jövőbeli információközvetítő feladatainak ellátásához* című tanulmányában olvasható, a cél nem pusztán a legtelje-

sebb bibliográfiai adat megjelenítése lesz, hanem az információ közzététele és megosztása a digitális világban, mivel a mai generáció információkereső közege az internet. (Érdekesség, hogy a katalógizálási folyamatok fejlődésével foglalkozó angolszász szakirodalom a legtöbb példát a zenei művek köréből hozza, mivel azok messze nagyobb arányban hordoznak kapcsolatot az egységes lehetséges entitások között, mint bármelyik másik könyvtári dokumentumtípus). Az RDA fejlesztéssel a könyvtári katalógusok élőbbé válhatnak, aktívvá teheti a könyvtáros közösséget is.

A képi dokumentumok, mint speciális könyvtári dokumentumok, tartalmuk tükrözése az értelmezési lehetőségek sokfélesége miatt problematikus. Ezzel a kérdéssel foglalkozik *Dávid Adrienne: A képek mint „jelentésteli felületek”: képi dokumentumok osztályozásméleti kérdései* című tanulmánya, ami egyben a kötet záró tanulmánya is. A keresési, felhasználói igények, az attribútumok, a tartalmi feltárás során alkalmazott rendszerek kérdései során jut el a szerző az ontológiák, a szemantikus web illetve a crowdsourcing (felhasználói címkézés) szerepének tárgyalásáig.

Áttekintve a tanulmánykötet cikkeit, írásait, látható, hogy szoros kapcsolódások figyelhetők meg a még gyakran különböző témával jelentkező tanulmányok között is. Átjárások, egymásra való reflektálások sorából kiemelhető kulcsterületek az együttműködés, a digitalizálás, a virtuális valóság, a „szakmai” és „felhasználói” együttműködési lehetőségek erősítése, a hagyományos értékek és a technológiai vívmányok egymásra épülése, erősítése, kiegészítése, a szakmai öntudat fontossága.

A kötet értékéhez csak hozzáad a jól megtervezett és kivitelezett kiadás is (keménykötés, fehér-kék szín, a „VK KV” logó kiemelése, kényelmesen olvasható szövegtest). Digitalizált változata is elérhető a következő címen:

<https://edit.elte.hu/xmlui/handle/10831/34590>.

Egyes cikkeknél illusztráció, képanyag is látható. Minden tanulmánynál feltüntették a szerző munkahelyét és foglalkozását, szerepel egy rövid magyar nyelvű absztrakt, a tanulmányok végén irodalomjegyzék és a szerző rövid bemutatkozása. Az *Ok-tatóink kutatása* és a *Doktoranduszaink kutatásai-ból* című fejezeteket egy-egy rövid összefoglalás is megelőzi: előbbinél *Dippold Péter*, utóbbinál *Bényei Miklós* írt összegzést a tanulmányok elé, segítve a gyors áttekintést, ismerkedést a témákkal.

A kötet végén, szerzői betűrendet követve, az angol nyelvű absztraktok (Abstracts) és a szerzőkről szóló információk (Author information) olvashatók, majd színes fényképeket lehet megnézni a konferenciáról.

A kötetet, mint „könyvtár-galaxisban” való útikalauzt – (Douglas Adams után szabadon) – nem csak könyvtárosok (oktatók, hallgatók, munkatársak, kutatók) forgathatják megelégedéssel. Át- és továbbgondolásra inspirálhat más tudományterületeken dolgozókat, érdeklődőket is – interdiszciplináris jellege erre predesztinálja. A kötetből Bényei Miklóstól idézve kerüljön összefoglalásra mindaz, amit a Valóságos könyvtár – könyvtári valóság című kiadvány képvisel: „... a kötet jelentékeny hozadéka az egész magyar könyvtárügynek, a nem is olyan kis szakmának... Hozzájárulhat a könyvtárosképzés továbbfejlesztéséhez, valamint a könyvtár- és információtudomány rangjának emeléséhez, tudomány voltának szilárdabb elismertetéséhez.”

Sárközi Andrea Bernadett
(Országos Idegennyelvű Könyvtár és
Zenei Gyűjtemény)